

СИНТЕТИЧНІ НЕОРЕЛІГІЇ ЯК ПРОЯВ ПОСТМОДЕРНОЇ ПАРАДИГМИ

Сучасне стрімке поширення неорелігійних течій та значна зацікавленість ними у суспільстві, а також складність і неоднозначність процесів, що відбуваються у цій сфері, актуалізує необхідність надати відповідь на питання про причини та особливості цього процесу, що дасть можливість, до того ж, з'ясувати характер сучасної релігійності загалом й охарактеризувати майбутню релігійну картину світу та України зокрема. Дослідження пропонує новий підхід у вивченні неорелігій як результату прояву постмодерністських тенденцій у релігієтворчому процесі, як відображення соціокультурної реальності тієї епохи, коли виникає і поширюється нове релігійне утворення, визначає вплив постмодерної парадигми на релігієтворчий процес, а це вже вказує на наукову новизну даної роботи.

Питання можливості розгляду новітніх релігій в контексті постмодерних трансформацій торкається у своїх працях досить незначна кількість дослідників, переважно в загальних рисах. Серед зарубіжних авторів певну увагу аналізу новітніх релігій, як прояву постмодерністських тенденцій, приділяли російський вчений Є. Балагушкін, датська дослідниця М. Варбург та англієць Дж. Чрайссідс. Необхідно відзначити й українських релігієзнавців Н. Дудар, О. Горкушу, Л. Филипович та В. Єленського, які у своїх працях зазначають можливість такої постановки питання. Проте, проблема взаємовідносин постмодернізму і релігії залишається на сьогодні ще досить слабо дослідженою, хоча вивчення цієї проблеми, виявлення позицій постмодерністської філософії стосовно релігії є вкрай важливим для адекватної характеристики духовної та культурної ситуації сучасної епохи, для аналізу трансформацій у сучасному суспільстві. Аналіз взаємозв'язку постмодерністських тенденцій та процесу поширення новітньої релігійності є на сьогодні відсутнім у єдиному дослідженні, що дає підстави говорити про його явну необхідність, зважаючи на актуальність цієї проблеми для сучасного суспільства.

Мета даної статті - з'ясувати спільні положення, що присутні як у догматиці та діяльності новітніх релігійних рухів, так і у засадничих принципах їх постмодерністського світогляду й філософії, що дасть можливість визначити

* Ювсечко Я.В. – викладач Хмельницького національного університету.

синтетичні неорелігії як постмодерний феномен у релігійному процесі. Задля досягнення поставленої мети, автор ставить перед собою такі завдання: проаналізувати причини й умови поширення неорелігій та показати їхній зв'язок із сучасною постмодерністською ситуацією, а також дослідити основні спільні риси новітніх синтетичних релігій та їх відповідність постмодерністським принципам. Об'єктом нашого дослідження є синтетичні новітні релігійні рухи, які ми розглядаємо через предмет дослідження – постмодерністські тенденції у релігійній сфері, що чинять вплив на функціонування даного об'єкта.

Основний зміст статті. Проблема неорелігій – це перш за все серйозна соціальна, суспільно-психологічна та соціокультурна проблема. Новітня релігійність небезпідставно може розглядатись як прояв глибоких кризових процесів у масовій свідомості людей, як результат суттєвих трансформацій, що їх переживає сучасне суспільство. На нашу думку, основними чинниками появи та поширення неорелігій на сучасному етапі розвитку людства стали загальноцивілізаційні зрушення, обумовлені переходом до нової соціокультурної реальності – постмодерного або постіндустріального суспільства. Таким чином, їх слід розглядати як єдину ідейну течію, як продукт сучасного розвитку суспільства, породжений спільними причинами. Новітні релігії мають безпосередню близькість з більшістю положень постмодерної парадигми і мають бути розглянуті саме як породження останньої. Найрепрезентативнішою з точки зору нашого дослідження є група неорелігій, названих релігієзнавцями синтетичними (або синкретичними), що й будуть базовими для нашого аналізу.

Природа новітніх релігій складна і неоднозначна, вона завжди наповнена конкретним історичним змістом, на ній позначаються всі процеси (економічні, політичні, культурні), що відбуваються зараз у світі. Новітні релігії вдало поєднують з ідеєю надприродного філософські, правові, політичні, моральні та культуротворчі елементи. До релігійних вчень долучаються наукові дані про природу, суспільство, людину з метою обґрунтування своїх положень. Особливість новітніх релігій і у тому, що вони прагнуть осмислити й інтерпретувати події сучасного суспільного життя, досягнення у сфері науки та техніки, виходячи з явищ і процесів дійсності.

Постмодерністська парадигма стала певною формою самоусвідомлення західної постіндустріальної цивілізації другої половини ХХ століття. Релігія, безперечно, також не змогла уникнути її впливу, що найперше проявилось у таких феноменах духовного життя як неорелігії. Лідери нових релігійних рухів вчасно відчували перепади в суспільних настроях і вміло зреагували на них. Вони різко викривали вади цього “тріховного” світу, вдало рекламували себе як унікальних

спасителів, проповідників вищої мудрості та моралі. Новітні релігії обіцяли спасіння кожному, безмежні можливості морального вдосконалення, самовираження і подолання безвихідності. Традиційні форми поклоніння абстрактному й віддаленому Богу, який обіцяє спасіння лише «колись», почали активно конкурувати із гарантіями порятунку та досягнення вищих станів людини вже тепер. Таким чином, особистість та її переживання постали як центр релігійного життя, посилювався й прагматичний відтінок віри. Це вже зовсім інша форма прояву ідентичності сучасного віруючого – важливо не те, що істинне, а те, що подобається.

В добу постмодерну мають місце специфічні релігійні інтерпретації, у яких здійснюється спроба "осучаснення" віровчення відповідно до світоглядних запитів сучасної людини, яка зважає передусім на власні бажання та потреби. Ці тенденції відобразились також і в догматичних засадах вчень синтетичних неорелігій, і в їхній повсякденній діяльності.

Проаналізувавши віровченневу догматику таких неорелігійних синкретичних утворень як Церква об'єднання, Віра Бахаї, Велике Біле Братство, Церква Саєнтології та Церква Останнього Заповіту, ми можемо побачити, що багато її аспектів є спільними або подібними у всіх цих течіях. У дусі постмодерної епохи, що не терпить абсолютних, беззаперечних істин, а шукає правду у різноманітності («радикальна плюралістичність»), і Церква Муна [Мун С.М. Учебник Мира во всем мире. – Б.м., б.г. – С. 20], і Бахаї [Віра Багаї // Релігійна панорама. – 2001. - № 6. – С. 68-76] вказують на необхідності досягнення єдності усього людства, базуючись на визнанні усіх релігійних пророків та на їх спільній ролі задля цієї єдності, щоправда, кожен саме себе бачить останнім із них. У той же час, ці синтетичні неорелігії (а так само це притаманно й Великому Білому Братству) вказують на необхідності поєднання релігії з наукою, що вже зближує їх із Церквою саєнтології, для якої наукові (часто власнотворені) знання є стрижневими у віровченні [Хаббард Р. Л. Саєнтологія: основи життя. – New Era, 1999].

Також вихідним в усіх цих постмодернових неорелігійних утвореннях є принциповий індивідуально-особистісний аспект віри. За їхнім вченням, саме від власних здатностей і зусиль людини залежить не лише індивідуальне удосконалення й спасіння, але й часто спасіння всього світу, чим творча роль віруючого – конкретної людини майже абсолютизується. Тут ми маємо справу з догматами, які відповідають провідним постмодерновим установкам, зокрема, в усіх цих теоретичних розробках поняття Бога фактично замінюється поняттям вищого ступеня розвитку людини.

Сьогодні людина сама прагне посісти місце посередника між Божественним та земним, стати межею природного та надприродного, творцем нової реальності. І

постмодерністські неорелігії завжди готові допомогти їй у цьому. Сучасна постмодерна людина почуває себе цілком самодостатньою.

Нова постмодерна модель віри підкреслює динамічність Бога відповідно до запитів сучасної людини, Він здатен швидко змінюватися й навіть залучати до партнерства саму людину. У нових синтетичних релігіях заперечується вроджений гріх, ми не несемо відповідальності за нього. Неорелігійна модель віровчення вказує, що основною проблемою є незнання: ми просто не знаємо, як сильно Бог любить нас, і саме цього знання ми й можемо досягти через посередництво новітніх релігій. Ми навіть можемо дозволити собі сказати, що ця теологія часом перетворює Бога в доброго, веселого психотерапевта, який завжди прийде на допомогу, якщо тільки ми знатимемо вірний шлях до нього.

Таким чином, у ряді неорелігійних синкретичних течій, для задоволення світоглядних потреб своїх віруючих, відповідно до кардинальних постмодернових вимог, часто нівелюється смислове наповнення, а залишається лише чисто функціонально-діяльнісне, прагматичне та буденне [Горкуша О.В. Роль концепту Логос в загальнохристиянській парадигмі. – К., 2004. – С. 68].

Окрім цього, новітні віровчення характеризуються наступними особливостями, що є тотожними із засадами постмодерністського світобачення. По-перше, це проголошення своєї принципової відмінності від традиційної релігійної ідеології. Вони зорієнтовані на надприродне, на містифікацію віровчення, акцентують увагу на емоційно-психологічній стороні культово-обрядової практики. Іншими словами, вони просто спираються на те єдине, що об'єднує всі релігії – на віру у надприродне. Підкреслюючи свою сакральну природу, новітні релігії намагаються цим продемонструвати свою відмінність від традиційної релігійності, яка подається як така, що вже не здатна показати шлях до Бога.

Відповідно, нові релігійні рухи відкрито заперечують чи значно принижують сакральність традиційних релігій, хоча й, слід визнати, з повагою ставляться до їх діяльності, незважаючи на негативне ставлення щодо себе з боку традиційних церков. Це проявляється у проголошенні чи безособового надприродного начала, що характерно, наприклад, для неорієнталістських чи саєнтологічних течій, чи можливості прямого містичного зв'язку з Богом (офіційна християнська церква виключає таку можливість з компетенції мирян), що характерно для деяких неохристиянських рухів та саєнтології, оскільки Рон Хаббард взагалі намагався заперечити загальнохристиянську парадигму [Хаббард Р. Л. Саєнтологія: основи життя. – New Era, 1999. – С.43].

По-друге, характерною рисою неорелігій є також наявність постійної модернізації, універсалізації та синкретизації як віровчення та культової практики, так і форм діяльності. При цьому підкреслюється, що йде процес перетворення у вищу релігійну віру, яка є всезагальною (універсальною) за змістом та формою, чим і обіцяє універсальний і вищий, “кінцевий” шлях спасіння.

Так, Церква Об'єднання протягом 1994-1999 років зазнала таких драматичних змін, що деякі дослідники навіть задаються питанням, а чи існує вона все ще як церква, чи ж не перетворилася на декілька окремих рухів об'єднання. Церквою було створено Федерацію Сімейства для Миру у всьому світі, Міжнародний релігійний фонд, Асамблею світових релігій, Релігійну молодіжну службу, Академію Миру у всьому світі, Міжнародну культурну фундацію та інші організації. Також Церква зазнала стрімкого

поширення у багатьох куточках світу, підлаштовуючи принципи своєї діяльності під умови конкретних регіонів.

Наступну особливість можна висловити фразою "Тут і тепер!", яка є своєрідним лозунгом більшості неорелігійних рухів та одним із принципів постмодерністського світобачення. На відміну від традиційних церков, неоруки не обіцяють гарного життя на "тому світі", а зобов'язуються привести своїх послідовників до щасливого життя саме "тут і тепер" – в реальному земному житті. Наприклад, С.М. Мун вважає, що Ісус Христос, засновуючи церкву, бачив у ній не посередницю між Богом і людьми, а організацію Царства Божого на Землі. Головна мета Церкви об'єднання якраз і полягає в тому, щоб побудувати рай на Землі. Оскільки перешкодою в цьому є расизм, війни, наркоманія, бідність та інші соціальні вади, то необхідно "оновити людство", об'єднавши його в єдину сім'ю. Така сім'я повинна відзначатися високою моральністю, палкою любов'ю і справжньою вірою [Мун С.М. Учебник Мира во всем мире. – Б.м., б.г. – С.14].

Постмодерністські релігії часто не передбачають доказів або вірогідності свого вчення: воно просто зачаровує, стимулює уяву й навіть розважає. Собі за мету синтетичні течії ставлять повернути цілісність і гармонійність людині, чого, як вони вважають, можна досягти шляхом безпосереднього долучення до джерела істини або ж маючи у використанні дієву методологію самовдосконалення та самозростання.

Як слушно вказує Дж. Вейз, постмодерністська думка часто буває нетерпима стосовно трансцендентних духовних вірувань, увага концентрується на тому, що відбувається "тут і зараз", на осягнутому. Людей тепер мало цікавлять небеса, вони хочуть бути здоровими й багатими зараз. Оскільки постмодерна людина орієнтована на силу, то вона з більшим задоволенням відвідує сильні церкви, де обіцяють вирішення усіх проблем за допомогою чудес, а заодно - і політичний вплив та нескінченний успіх в усьому [Вейз Дж. Э. Времена постмодерна. – М., 2002. – С.219].

Проте слід зауважити, що на сьогодні не лише adeptам неорелігійних рухів притаманні уявлення, які підвладні впливові постмодерних тенденцій. Певною мірою вони властиві більшості людей, що вважають себе віруючими. Основними змінами у свідомості, якщо їх розглядати з емпіричних позицій сучасної віруючої людини, є: амбівалентний стан релігійної свідомості віруючих, що відображається в еклектичному синтезі догматів різних віровчень (часто – традиційних і новітніх чи нетрадиційних); втрата віруючими чіткої орієнтації відносно цілей свого духовного розвитку; соціальна індиферентність; відсутність у віруючих релігійних авторитетів у церковній ієрархії; недотримання традицій та обрядів; періодична зміна віросповідання і, відповідно, релігійної організації, або ж участь в діяльності одразу декількох церков, сект, деномінацій; сприймання релігійних поглядів лише як форми певного "способу життя" [Филипович Л.О. Нові релігійні течії в українському соціумі: зміна стратегій. // Українське релігієзнавство. - № 50. – К., 2009. – С.49-50].

Можемо підсумувати, що спільність сучасних новітніх релігій у тому, що вони прагнуть осмислити й інтерпретувати події суспільного життя відповідно до ситуації,

що склалась на даний проміжок часу. Віровченнева догматика та діяльність синкретичних неорелігій відображає ряд постмодерністичних принципів, зокрема: заперечення абсолютних цінностей; недовіра до трансцендентного; перевага «динамічної зміни» перед «статичною істиною»; спрага релігійного плюралізму – бажання того, щоб представники інших культур і релігій також знайшли порятуюнок; пониження авторитету Бога; атмосфера терпимості та толерантності до послідовників інших віросповідань. Вона також підкреслює динамічність Бога відповідно до запитів сучасної людини, що здатен швидко змінюватися й залучати до партнерства саму людину, яка тепер зважає передусім на власні бажання та потреби, на задоволення яких й спрямоване віровчення синтетичних неорелігій, що відображає ще один постмодерний принцип їхньої діяльності – людиноцентризм.

Зараз, коли вже підходить до завершення ера постмодерну, стає зрозумілим, що головне для нього – це подолання старого, аналіз деформації принципів розуміння людського життя, зміна суті, якою керувався раніше гуманізм, пошук нових моральних регуляторів та їх нове обґрунтування. Подальші наукові дослідження, процеси пізнання людини, пошук та досягнення її перспектив і майбутнього вже будуть пов'язані з розробкою нового духовного синтезу, що знаходиться за межами протистояння раціоналізму й ірраціоналізму. Спираючись на ці знання людство повинно здобути нові, різноманітніші форми самоствердження та беззаперечний доказ цінності власного буття. І навіть сучасний період криз, хаосу, переплетення різних архетипів культури не є перешкодою для розкриття нових людських можливостей.

А н о т а ц і ї

У статті **Ярослава Ювсечка** «Синтетичні неорелігії як прояв постмодерної парадигми» на прикладі синтетичних неорелігій досліджуються новітні релігійні рухи як продукт сучасного етапу розвитку суспільства, в якому панує постмодерністська парадигма. Автором проаналізовано догматику та світогляд віруючих неорелігій. Зроблено висновок, що віровчення та діяльність синтетичних неорелігій є тотожними основним постмодерним принципам.

В статье **Ярослава Ювсечко «Синтетические неорелигии как проявление постмодернистской парадигмы»** на примере синтетических неорелигий исследуются новые религиозные движения как продукт современного этапа развития общества, в котором преобладает постмодернистская парадигма. Автором проанализирована догматика и мировоззрение верующих неорелигий. Сделаны выводы, что вероучение и деятельность синтетических неорелигий отвечают основным постмодернистским принципам.

In the article of **Yaroslav Yuvsechko «Synthetic religions as the display of postmodern paradigm»** on the example of synthetic religions author analyzes a new religion movements as a product of the present stage of a society's progress, in which the postmodern paradigm dominates. Author analysed the new religion's dogmatic and a world-viewing of their believers. The conclusion is that the dogmas and the activity of synthetic religions are identical to the basic postmodern's principles.
